

NÄKEMIIN, RAKAS KARJALA!

KARJALAN LAPSIA MATKALLA VIERAILLE SEUDUILLE 1939–1944

Leena Aalto

"Konsa vaino Suomeamme kovin kourin koittelee, silloin kurja Karjalamme Suomen surut soittelee. Ja kun onnen päivän koitto Suomelle taas sarastaa, silloin riemun suuri soitto Karjalasta kajahtaa".

P.J. Hannikainen: Karjalaisten laulu

Lapsuus Karjalassa oli ollut taloudellisesti niukkaa, mutta kuitenkin monella tapaa henkisesti rikasta aikaa. Kaunis ympäristö ja eloisa elämäntapa antoivat mahdollisuuksia leikkeihin ja lauluihin, joita jo kehdosta asti oli kuultu ja opittu. Oma kotiseutua rakastettiin pienestä pitäen. Kotikoivun juurella oli turvallista olla. Lapset olivat tärkeä osa karjalaista yhteisöä ja sukupiiriä. Niin ilo kuin surukin tuotiin herkästi esille.

Koululaitosta oli kehitetty Karjalassakin, ja Sortavalan opettajaseminaarista valmistui opettajia kylien kouluihin. Viipuri oli monipuolinen koulukaupunki, josta lähti monia merkittäviä tieteen ja taiteen tekijöitä Suomen lisäksi myös ulkomaille. Kulttuurielämä oli vilkasta. Ajan henki oli, että elämä menee parempaan suuntaan ja tulevaisuus näyttää valoisammalta.

Syksyllä 30.11.1939 kaikki muuttui, kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen ilman sodan julistusta. Hävitys ja pelko oli suurta. Karjalan väkeä evakuoitiin kiireellä vieraille seuduille pois rajan tuntumasta. Lapsia lähetettiin Ruotsiin turvaan. Tulevaisuus näytti nyt synkältä. Talvisota päättyi raskaisiin menetyksiin.

Rauhan toivossa jatkosodan asemotavaiheessa monet palasivat takaisin entisille kotiseuduilleen. Alueita oli vallattu takaisin. Kouluja avattiin ja jälleenrakennustyötä käynnistettiin. Karjalaiset saivat jälleen puhua omaa kieltään, harrastaa kulttuuriaan ja uskontonsa mukaisia tapoja. Epävarmuutta oli kuitenkin vielä ilmassa. Karjalan seuduilta oli lähetetty lapsia Ruotsiin turvaan. Osa lapsista oli ehtinyt välillä tulla takaisin Suomeen, mutta sai sitten lähteä uudestaan Ruotsiin.

Vielä keväällä 1.5.1944 lähetettiin Viipurin seuduilta 501 lasta sotalapsiksi Ruotsiin. Nämä lapset eivät enää koskaan voineet palata entisille kotiseuduilleen. Sodan takia tuli paljon orpolapsia. Lapsia kuoli myös eri sairauksiin. Olosuhteet olivat välillä huonot, joten rokkotaudit ja tuberkuloosi pääsivät helposti leviämään. Myös Ruotsissa oli kuollut sairaita suomalaisia lapsia. 26.1.1942 oli tullut sensuuripäätös, minkä mukaan kaikenlainen avoin keskustelu tai arvostelu sotalasten lähettämisestä kiellettiin. Suomi menetti lastensiiroissa enemmän kuin sai, paljon jäi parantumattomia henkisiä haavoja monille sota-ajan lapsille.

Kesällä 1944 Karjala menetettiin lopullisesti. Kaikki oli jätettävä. Vain muistot jäivät.

Seuraaville sivuille olen koonnut Suomen Museoviraston kuvatarjonnasta valokuvia karjalan lasten matkoista ja oloista sodan jaloissa. Kuvat kertovat usein enemmän kuin sanat. Toivon kuvasarjan nostavan esiin tunnelmia ja kokemuksia sota-ajasta karjalaislasten näkökulmasta katsoen.

Kuvat: SA-kuvat

- Vasemmalla: Viipuri 1.5.1944. Karjalaisten lasten siirto sotalapseksi Ruotsiin. Nimilappu asetettu lapsen kaulaan. Edessä on matka Ruotsiin. Suomessa sotien aikana Viipurin ja Kannaksen seudulta lähetettiin noin 14 000 lasta Ruotsiin sotalapseksi.
- Keskellä: Karjalaisäiti lapsineen 10 poikaa ja 7 tyttöä matkalla rajan yli Kiimasvaaralle paljain jaloin 1.7.1941. Karjalan lapset joutuivat jättämään kotinsa tai evakkokotinsa useampaan kertaan.
- Oikealla: Hyvästijättö 1.5.1944, lapsi siirtyy hoitajattarelle ja sotalapseksi matka alkaa. Viipurista ja Viipurin lähiseuduilta lähetettiin yhteensä 501 lasta Ruotsiin 1.5.1944.

Kuvat: SA-kuvat

- Vasemmalla: Viipuri 1.5.1944 Vielä viimeisiä lähtövalmisteluja ja tarkistuksia kotona tehdään.
- Keskellä: Äiti saattaa tyttäensä juna-asemalle. Pieni matkalaukku mukana. Vielä iloinen mieli.
- Oikealla: Tavaroita pakataan pieneen matkalaukkuun mukaan Ruotsin matkalle.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Viipuri 1.5.1944 Matka asemalle alkanut. Pienet matkakassit mukana. Jännittävä päivä.
 Keskellä: Kotimaahan jäänyt tyttö saattelee äidin kanssa leikkikaveriaan. Leikkikaveri lähti Ruotsiin.
 Oikealla: Karjalaistalon tavaroita kannettu pihalle ennen evakointia. Mitä otetaan mukaan?

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Viipuri 1.5.1944. Toimistossa lomakkeita täytetään ennen jännittävää junamatkaa.
 Keskellä: Pieni poika jäi polkupyörineen ja kuormineen evakkomatkalle 23.6.1944 kotimaahan.
 Oikealla: Viipurissa 1.5.1944. Järjestelykansliassa lapset ja äidit. Lähtöpapereita tarkistamassa.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Viipuri 1.5.1944. Bussi kuljettaa lapsia asemalle. Omaiset seuraamassa lasten lähtöä Ruotsiin. Lähtiessä ei ollut vielä tarkkaa tietoa, milloin lapset tulevat sitten takaisin.
 Keskellä: Lapset katsovat junan ikkunasta taakse jäävää kotiseutua. Mutta minne äiti jäi?
 Oikealla: Hoitajattaret auttavat lapsia autoon, mikä vie heidät asemalle. Vieraita ihmisiä?

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Sanomalehtimiesten retkikunta Ruotsista seuraa suomalaisten lasten siirtoa Ruotsiin.
 Keskellä: Ruotsalaiset sanomalehtimiehet seuraamassa 1.5.1944 Viipurin linnan pihalla lasten siirtoa.
 Oikealla: Ruotsalaisten retkikunta Viipurin Taidehallissa. Sanomalehtimiehet juttumatalla.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Viipuri 1.5.1944 Junamatka Viipurista. Junassa ahdasta. Lapset väsyneitä ja itkuisia.
 Keskellä: Hoitajatar valvoo ja peittelee nukkuvia lapsia.
 Oikealla: Väsyneitä lapsia ja hoitajatar junassa.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Matka jatkuu: Helsingissä Matkustajakoti Heimola 5.8.1943. Tavaraita järjestellään.
 Keskellä: Viipuri 1.5.1944. Lapset Vappupäivänä ja lähtöpäivänä aseman odotussalissa. Totisia lapsia.
 Oikealle: Matkustajakoti Heimola 5.8.1944. Lapset aterialla ja matka Ruotsiin sitten jatkuu.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Helsingissä Matkustajakoti Heimola 5.8. 1943. Pieniä matkalaisia hoitajien huomassa.

Keskellä: Väsyneitä Viipurin seudun lapsia Junassa 1.5.1944.

Oikealla: Matkustajakodissa pienet lapset väsyneitä ja itkuisia 5.8.1943. Levottomuutta.

Ruotsista kotiin palaavia lapsia 1945

Kuvat: Museovirasto

Vasemmalla: Ruotsista Haaparannan kautta palaavia evakuoituja lapsia Oulun rautatieasemalla 16.8.1945. Lapset matkalla vastaanotto paikalle Kajaanintullin kansakoululle.

Oikealla: Ruotsiin evakuoituidut lapset palaavat kotiin 16.8.1945. Vastaanottajien joukkoa Oulun rautatieasemalla.

Kuvat: Museovirasto

Vasemmalla: Suomalaisia lapsia keuhkotautiparantolassa Ruotsin Linköpingissä 1941-1944.

Oikealla: Ruotsista palanneita sotalapsia Helsingin rautatieasemalla 16.8.1945. Kuva Matti Pietinen.

Lapsia sodan jaloissa Karjalassa - rakkaat kotiseudut

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Viipuri: Lapsia koulussa 1.4.1942. Opettaja ohjaa oppilaita.

Lapsia jäi kotimaahan sodasta huolimatta. Koulua yritettiin välillä käydä normaalisti.

Keskellä: Lapset ja suruasuun ja suruhuntuun pukeutunut opettaja koulun ovella 17.2.1942.

Oikealle: Lapsia koulutiellä 12.4.1942. Viipurin tuomiokirkon rauniot.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Viipuri 18.6.1944. Viipurin linna ja Torkel Knuutinpojan patsas vartioi Viipuria.

Keskellä: Viipurissa Pyöreä torni 30.8.1941. Monen historiallisen tapahtuman näyttämö.

Oikealla: Kadulla 6.6.1943 tavattu myös pieni sotilaspoika vartioimassa Viipuria.

Kuvat: SA-kuvat ja Museovirasto (keskimmäinen kuva)

Vasemmalla: Käkisalmen linnan seutua Käkisalmi 23.3.1943. Karjalan vaiherikasta historiaa.

Keskellä: Karjalainen pieni paimenpoika 1930-luvulla. Käkisalmi mlk. Suotniemen kylä.

Oikealla: Käkisalmen historiallinen vanha linna 23.4.1944. Linna on monet vaiheet kokenut.

Kuvat: SA-kuvat

- Vasemmalla: Petroskoi-Äänislinna: Paraati 12.10.1941 ja panssareita Äänislinnan torilla.
 Petroskoi oli Suomalaisen Karjalan Armeijan 1.10.1941 tekemän valtauksen jälkeen
 jatkosodan aikana nimellä Äänislinna. Petroskoi-Äänislinna menetettiin sitten 28.6.1944
 Venäläisille lopullisesti.
- Keskellä: Sotilastelttoja, sotilaitten majoitus kaupungin puistossa 1.10.1941. Puistossa patsaita.
- Oikealla: Petroskoi-Äänislinnan kauniita rantamaisemia 1.10.1941.

Kuvat: SA-kuvat

- Vasemmalla: Äänislinna 17.2.1944 Lapsia voimistelemassa. Äänislinnassa oli lapsille kulttuuritoimintaa.
- Keskellä: Aunuksen risti 26.6.1944. Suurmäki. Hyvästi Karjala!
 Karjalan evakkoja oli noin 400 000.
- Oikealla: Äänislinnassa-Petroskoi 17.2.1944. Lapsia esiintymässä voimistelukuviossa.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Aunuksen retken 31.8.1941.

Keskellä: Sortavalan 15.8.1943 ja Käkisalmen 21.8.1942.

Oikealla: Muistomerkit ja sankarihaudat.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Karjalan Itkuvirsiä: Selki 28.2.1943. Runonlaulajien jälkeläinen esittämässä itkuvirttä.

Keskellä: Itkijänainen Lahdenpohja 9.8.1943. Emäntä Martta Kähmi esittää itkuvirttä suomalaisille.

Oikealla: Itkijänainen Houri Batsekojeff 85 v. esittää itkuvirsiä, Kaukojärvi 9.8.1941.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Kantele kenttäsairaalan pöydällä 9.1.1943. Kantele toi elämän toivoa ja lohdutti suruissa.

Keskellä: Runonlaulaja Larin Paraske (1833-1904) alkuperäinen muistomerkki pystytetty 1911 Palkealassa.

Oikealla: Itkijänainen Sortavalassa itki Kiitositkuvirren suomalaisille sotilaille 24.5.1943, kesällä 1944 tulivat sitten suruitkuvirret.

Karjalan kannaksen Metsäpirtin seudun runonlaulajat ja itkuvirsien itkijät jäivät rajan taakse, mutta ovat aina historian muistoissa. Tunnettu runonlaulaja ja itkuvirsien taitaja Larin Paraske s. 8.1.1834 kuoli Metsäpirtissä 3.12.1904:

"Tuulet toivat runovirret, ahavaiset antelivat, meren tyrskyt työntelivät".

Kesällä 1944 lähdettiin Karjalasta viimeisen kerran

"Maan korvessa kulkevi lapsosen tie, hänt' ihana enkeli kotihin vie. Niin pitkä on matka, ei kotia näy, vaan ihana enkeli vierellä käy. On pimeä korpi ja kivinen tie, ja usein sen käytävä liukaskin lie. Oi, pianhan lapsonen langeta vois, jos käsi ei enkelin kädessä ois. "

Virsi 971, sanat Immi Hellen. sävel P.J. Hannikainen.

Kuvat: SA-kuvat ja Museovirasto (vasemmalla oleva kuva)

Vasemmalla: Evakkomatka Karjalasta alkanut, kesä 1944. Pieni tyttö tavaroiden keskellä.

Keskellä: Sortavala: Runonlaulaja Pedri Shemeikan patsas (Alpo Sailo 1909) 22.9.1944 kuvattu päivää ennen Sortavalan luovutuspäivää. Kaivattu ja muistettu muistomerkki.

Oikealla: Kannaksen poika 18.6.1944 väsähtänyt kesken evakointipuuhiin.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Suistamo Tyttö tuo kukkia veljensä sankarihaudalle viimeisen kerran 1.8.1944. Sitten on lähdettävä viimeiselle evakkomatkalle.

Keskellä: Suistamo: Matkalla evakkoon 1.8.1944. Viimeisen kerran. Hiljaiset matkajat.

Oikealla: Suistamo 1.8.1944 Evakkoon lähtevien viimeiset hyvästit kotipaikkakunnalle ja omaisen sankarihaudalle. Kaikki oli jätettävä.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Karjalan evakuointi käynnissä 27.6.1944. Karjaa kuljetettiin pitkiä reittejä.

Keskellä: Evakkolapset matkavalmiina kantamuksineen. Vuoksenniska 23.6.1944.

Oikealla: Maantie Jääski-Antrea 25.8.1944, raskas ja pitkä evakkomatka hevosrattailla.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Äänislinna. Jo aikaisemmin pakkoevakoidut lapset olivat palanneet kaupunkiin 5.10.1941.

Keskellä: Evakkolapsia ruokitaan matkalla 26.6.1944 maantien varressa. Viipurin pohj. puoli.

Oikealle: Pieni Itä-karjalaispoika on 23.6.1944 matkalla paljoin jaloin ja evakoinut mukaansa enemmän kuin jaksaa kantaa.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Karjalan evakuointi. Evakkonaiset matkalla, lapset, karja ja tavaroita mukana. Karjaa evakuoidaan 9.9.1944.

Keskellä: Lapset eivät ymmärtäneet, minne ollaan menossa. Outoja seutuja. Ilta pimenee. Missä isä?

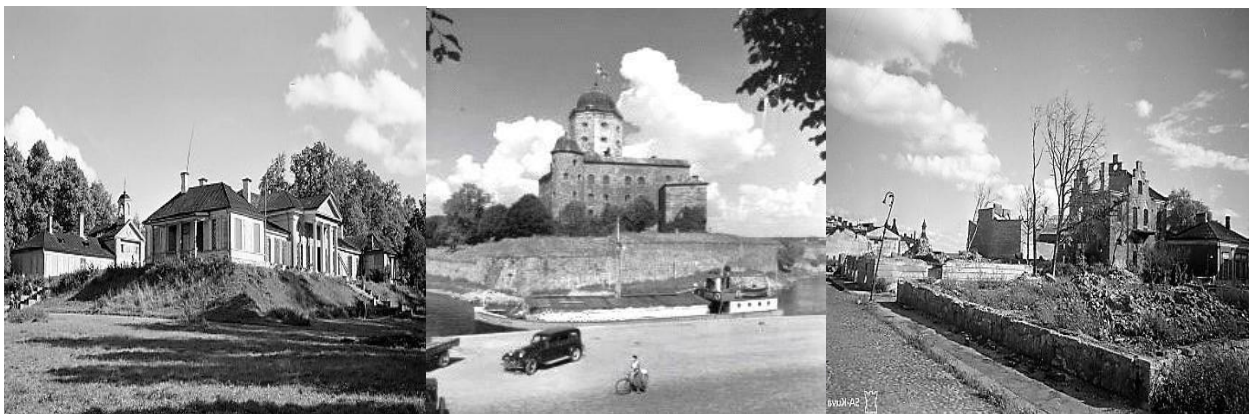
Oikealle: Ruskealassa yöpymispiste. Sitten matka jatkuu. Minne kohtalo vie?

MUISTOJEN VIIPURI

"Laps olen köyhän, kauniin Karjalan, nyt vaikka vierahissa vaellan. Siel äiti tuuditti mun kehtoain ja laulut Laatokan mä kuulla sain.

Kun tyyni milloin oli pinta veen, Ma kuulin niinkuin soinnut kanteleen. Kun myrsky sai, löi aallot rantaihin, Ma niitä pelkäsin ja rakastin"

Sävel ja sanat Aili Runne

Kuvat: SA-kuvat ja Museovirasto (keskellä oleva kuva)

Vasemmalla: Viipurissa muistojen Monrepos kartano 12.9.1941.

Keskellä: Viipurinlinna 1936. Kuva Aarne Pietinen.

Oikealla: Viipurin Keisarinkadun näkymää 11.9.41.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Näkymä Viipurin Luostarinkadulta 19.11.1941.

Keskellä: Torkel Knuutinpojan patsas ja Viipurin linna 18.11.1941.

Oikealla: Mäntysen Hirvi -patsas 30.8.1941, taustalla Viipurin kirjastotalo.

KARJALA LUOVUTETTIIN LOPULLISESTI SYKSYLLÄ 1944

"Laineissa Laatokan mahti, kahlita kenkään ei voi. Veljet sen rantoja vahti, konsa on koittavi koi.".. jne

Kalervo Hämäläinen Veteraanin iltahuuto

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Upseereja Laatokan rannalla. 16.8.1941. Kuva Ovaskainen.

Keskellä: Pyhäjärvi 21.9.1944 Viimeinen muistokuva tyhjentävästä Karjalasta. Kuva U. Laukka

Oikealla: Viimeinen päivä painumassa iltaan Laatokan rannan vartiopaikalla 17.9.1944. Kuva Reino Rinne.

Kuvat:

SA-kuvat: SA-kuva-arkisto <http://sa-kuva.fi/webneologinfin.html>

Museovirasto: <https://museovirasto.finna.fi>

Kirjallisuutta ja aineistoa

Dahlborg, Camilla 2008. *Ensam i ett okänt land - hur fyra finska krigsbarn minns sina upplevelser i Sverige under andra världskriget*. Mittuniversitet. Institutionen för socialt arbete.

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:25088/FULLTEXT01.pdf>

De Geer, Eric 1986. *De finländska krigsbarnen i Sverige*. Käännös Mailis Salmi: Suomalaiset sotalapset Ruotsissa 1941–1948. Stockholm: Föreningen Norden.

Fellman, Marielle 2010. *Den stora förflyttningen från Finland till Sverige 1939–1946. En studie av förflyttningens organisation i Sverige och Finland*. Örebro universitet. Kulturgeografi.

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:326107/FULLTEXT01.pdf>

Haapoja, Heidi 2017. *Ennen saatuja sanoja. Menneisyys, nykyisyys ja kalevalamittainen runolaulu nykykansanmusiikin kentällä*. Suomen Etnomusikologisen Seuran julkaisuja 22. Helsingin yliopisto ja Etnomusiologinen Seura.

<https://helda.helsinki.fi/items/3d4ff8b9-d75f-4598-a52b-f8b8423e97d9>

Henttonen, Antti 2023. Sortavalan seminaari oli Karjalan korkeakoulu. *Koulu ja menneisyys* 60 (1), 86–100. <https://doi.org/10.51811/km.141834>

Jaatinen, Tanja 2012. *Karjalaisuus, karjalainen käsityöperinne ja kulttuuriperintöopetus. Käsitöitä opettaneiden opettajien muistot*. Itä-Suomen yliopisto, Savonlinna luokanopettajien koulutus.

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/11266/urn_nbn_fi_uef_20120438.pdf?sequence=1

Kaven, Pertti 1994. *70 000 små öden. Finlands krigsbarn*. Otalampi. Sahgrens.

Kaven, Pertti 2010. *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsiin sotien aikoina ja niiden jälkeen*. Helsingin yliopisto.

<https://helda.helsinki.fi/items/2475b2e0-8ef2-4d63-98af-9220c27104bf>

Kyckling, Erja 2017. *Sotalapsikokemukset kielellisen identiteetin ja elämäkerran lähtökohtana*. Jyväskylän yliopisto <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/55231>

Luoto, Anna 1993. *Näin sodan armottomat kasvot. Kenttäsaarialalotta muistelee*. Helsinki: Tammi.

Löof, Malin 2023. *Inget ljus men snäll: Finska krigsbarn i barnhemmet i Ståterbo 1942–1943*.

Kandidat -uppsats. Högskolan Dalarna.

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1791474/FULLTEXT01.pdf>

Nehlin, Anna 2024. *De finska krigsbarnen: Ett nordiskt familjedrama*. Stockholm: Natur & Kultur.

Niiranen, Elina 2013. *Maria Feodrovan laulupolut. Vienekarjalaisen kansanlaulajan repertuaari musiikkisukupolven rakentajana*. Acta Universitas Tampereensis 1836.

Paavolainen, Olavi & Suova, Maija (toim.) 1940. *Karjala muistojen maa: Karjalan liiton muistojulkaisu*. Porvoo–Helsinki: WSOY.

Pääkkönen, Sirpa 2022. *Karjala sydämessä – elämänvoimaa itäisistä juurista*. Helsinki: SKS.

Riutamaa, Eeva 2016. *Maan korvessa kulkevi – Evakkolasten kasvukokemusten tunnemuistot ja hyvinvointi*. Turun yliopisto. <https://www.utupub.fi/handle/10024/124778>

Salminen, Heikki 2007. *Lappu kaulassa yli Pohjanlahden - suomalaisten sotilaiden historia*. Turku: Siirtolaisinstituutti. <https://www.doria.fi/handle/10024/180078>

Svensson, Per 2007. *Krigsbarn i Avesta. En studie av hur folkskolan i Avestabygden såg på finska krigsbarn åren 1941–1945*. Växjö universitet.

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:205194/FULLTEXT01.pdf>

Suutari, Pekka 2023. Karjalainen näkökulma kanteleeseen. *Etnomusikologian vuosikirja* 35, 39–62. <https://doi.org/10.23985/evk.127612>

Suutari, Pekka 2000. *Götajoen jenka. Tanssimusiikki ruotsinsuomalaisen identiteetin rakentajana*. Suomen Etnomusikologisen Seuran julkaisuja 7. Helsinki. https://www.musiikkiarkisto.fi/oa/_tiedostot/julkaisut/gotajoen-jenka.pdf

Syrjälä, Henna-Maija 2010. *Suomen sotilasten pieni ikuisuus: lastensiirrot osana sotien muistoa*. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/40024>

Tilastot http://stat.fi/tup/tilastokirjasto/index_sv.html

Uusitalo, Laila 2008. *Liian monta äitiä. Sotalapsista syntyneiden huoltajuusriitojen käsittely vuosina 1946–1954*. Tampereen yliopisto. Historian ja filosofian laitos. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/80200>

Uusitupa, Milla & Koivisto, Vesa 2021. Raja-Karjalan kouluolot. *Koulu ja menneisyys* 58 Oppivelvollisuus 100 vuotta, 99–129. <https://doi.org/10.51811/km.100248>

Wells, Chloe 2020. *Vyborg is yours: Meanings and memories of a borderland city amongst young people in Finland*. Itä-suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3581-6> (luettu 26.8.2024)

Wells, Chloe 2021. Suomalaisnuorten Viipuri-merkitykset ja -muistot. *Idäntutkimus* 28 (1), 82–86 <https://journal.fi/idantutkimus/article/view/107846> (luettu 26.8.2024)

Örn, Outi (toim.) 2021. *Selostuksia eräiden siirtoseurakuntien kohtaloista ja sotapahatumista 1939–1949*. Helsinki: Karjalan Liitto ry.

Julkaistu: 1.9.2024